

Eusk. *gorosti*, sardinierazko *golostri*, eta errusiar *xvorost*. Ohar etimologikoa

(In Basque *gorosti*, in Sardinian *golostri*, and in Russian *xvorost*. Etymological note)

Igartua, Iván
Euskal Herriko Unib.
Filologia, Geografia eta Historia Fak.
Ikasketa Klasikoen Saila
Unibertsitateko Etorbidea, 5
01006 Vitoria-Gasteiz

Esan egin da hiru hitz hauek (*gorosti* euskaraz, *golostri* sardinieraz eta *xvorost* errusieraz) substratzuko loturaz erlazionaturik daudela. Lan honetan, lotura borren alde eman diren frogak aztertu ondoren, autoreak proposamen etimologikoa egiten du *gorosti* euskal hitzari dagokionez, gehienbat onomastikatik datozen datuetan oinarrituz. Gaur egungo ikerketa diakronikoaren egituraren barne, etimologia honek substratzuko hipotesia oraindik onargarria delako konklusioa bidera dezake sardinieraren eta euskararen bat etortze lexikoari dagokionez, nabiz eta lehen bezain garbi ez geratu. Bestalde, errusierazko (eslavierazko) hitzari dagokionez, autorea azalpen bera onartzeko argudio nabikorik ez dagoela frogatzen saiatzen da.

Giltz-Hitzak: Sustratoa. Hizkuntzalaritza historikoa. Euskararen historiaurrea.

Se ha señalado en ocasiones que estas tres palabras (*gorosti* en euskera, *golostri* en sardo y *xvorost* en ruso) están relacionadas por conexiones de sustrato. En este trabajo, el autor revisa las distintas pruebas que se han aducido en favor de esta conexión y posteriormente desarrolla una propuesta etimológica en lo referente a la palabra vasca *gorosti*, sustentada en datos procedentes principalmente de la onomástica. Dentro de la estructura de la investigación diacrónica contemporánea, esta etimología puede llevarnos a la conclusión de que la hipótesis de sustrato todavía es plausible para la coincidencia léxica entre el sardo y el vasco, aunque no tan claramente como antes. Por otra parte, el autor intenta demostrar que no hay motivos suficientes para aceptar la misma explicación en cuanto a la palabra rusa (*eslava*).

Palabras Clave: Sustrato. Lingüística histórica. Prehistoria del vasco.

Il a été dit que ces trois mots (*gorosti* en basque, *golostri* en sarde et *xvorost* en russe) sont liés par une connexion de sustrat. Dans ce travail, l'auteur revoit les différentes preuves qui ont appuyé en faveur de cette connexion et ensuite il développe une proposition étymologique concernant le mot basque *gorosti*, soutenue par des données provenant principalement de l'onomastique. Dans la structure de la recherche diachronique contemporaine, cette étymologie peut nous amener à la conclusion que l'hypothèse de sustrat est toujours plausible pour la coïncidence lexicale entre le sardo et le basque, bien qu'elle ne le soit pas aussi clairement qu'auparavant. D'autre part, l'auteur tente de démontrer qu'il n'y a pas de motifs suffisants pour accepter la même explication en ce qui concerne le mot russe (*slave*).

Mots Clés: Sustrat. Linguistique historique. Préhistoire du basque.

0. Datozen lerroetan¹ garatuko dugun ohar etimologiko honek ez luke ia zentzurik izango, aztertuko diren hitz horiek ikertzaile bat edo bestek lotu izan ez balitu. Euskarak ez du, guk dakigula, inongo ahaidetasun edo kontaktu harremanik ez sardinierarekin ez eta errusierarekin, eta azken bi hauen arteko erlazioa, ezaguna denez, oso urrutikoa da, biak indoeuroparrak izan arren. Esan dezagun, bide batez, ahaide-tasun hurbil ezak ez duela esan nahi hizkuntza ezberdinetako hitz jakin batzuk genetikoki lotuak izan ez daitezkeenik, maileguen kasuak erakusten digunez. Halere, errusiera eta sardinieraren (edo euskara eta errusieraren) arteko harremanen eremuan ez da antzematen elkarren arteko mailegutza esplika lezakeen lotura historikorik.

Artikulu honen izenburuan aipatutako izenek duten elkarrekiko antzekotasuna azaltzeko bestelako esplikazioak bilatu izan dira, batez ere forma horiek Mediterraneo sustratoaren aztarna bezala azaldu dutenak. Azalpen hori euskarazko eta sardinierazko formei dagokie gehienbat, hizkuntzalaritza erromanikoari buruzko lan orokorrek, esaterako, behin baino gehiagotan gogoratu dutenez (baina modu bere-tsuari, nahiz eta kopuru txikiago batean izan, Iberian eta Corcega edo Sicilian antze-maten diren antzeko fenomenoei aplikatu dakieke). Errusierazko hitza (*xvorost*) beranduago lotu zaie eta proposamen horrek ez du inolaz ere besteak izan duen heda-dura lortu (V. Machek, *apud* M. Vasmer, *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, Mosku, Progress, 1986-87, s.v. *xvorost*). Honen arrazoa, besteak beste, errusieraren eta oro har eslavieraren historiaren ezagutza sakonak ezartzen dituen oztopo etimologikoe-tan datzala esan genezake. Ikuspegi horretatik eusk. *gorosti* eta sard. *golostrì* izenek oinarri etimologiko askozaz ahulagoa daukate, ezer gutxi ezagutzen baita —modu finko eta seguruan, bederen— hitz horien historia edo historiaurre fonetiko eta mor-fologikoz. Argi dagoen gauza bakarretariko bat da forma horiek, batez ere sardinie-raren kasuan, ez direla latinetik garatuak.

1. Vittorio Bertoldi ikerlaria izan zen, itxura guztien arabera, euskarazko eta sardi-nierazko formak lotu zituen lehenbizikoa. Haren sustratoari buruzko saio metodologi-koan forma horien ezaugarriak aztertzen dira, adibidez, hasierako leherkariaren ahostasun edo ahoskabetasun aldakorra (nahiz euskaraz, *korosti-kborostü-gorosti*, zein sardinieraz, *colostrì-golostrì*), edo toponimian utzi duten aztarna: *Colostrai*, Sardinian,² *Gorostegi*, *Gorostiaga*, *Gorostidi*, *Gorostiza*, *Gorostarzu*, etab., euskal lurraldeetan. Fonema ozenen arteko ezberdintasunak (*r*, *l*), azalpen historiko erraza aurkitzen du, egungo *-r-*

(1) Lan hau J. Gorrotxategik zuzendutako UPV/EHU-ren ikerketa-proiektu baten barnean koka-tzen da (UPV 106.130-HA34/98). Eskertu nahi dizkiot L. M. Igartuari testu honen inguruan eginiko proposamenak, estiloari zein edukinari buruz, eta euskal hitzaren egiturari eta konposaketan ageri diren aldaerei buruzko gogoetarako eman zizkidan hainbat datu.

(2) *Colostrai(-s)* toponimoa, G. Serra-ren ustez («Sostratos mediterráneos», *RFE* XL (1956), 182. orr.), *Tolostrai* benetako izenaren transkripzio okerra besterik ez litzateke: «il toponimo *Colostrais*, che attesterebbe l'antichità delle voci sarde *golostru*, ecc., attinto dal B. (Bertoldi) alle *Osservazioni* dal T. (Terracini), è una trascrizione erronea per *Tolostrai* della cosiddetta «Carta Cagliarihana» (a. 1070-1080): «esa villa de sancta Iliia, et Quartu iossu, et sancta Maria de Paradisu, et billa de archiepiscopu de *Tolos-trai*», ed anche il toponimo Stagno dei *Colostrais*..., non può per nulla rappresentare una voce a riscon-tro con il sardo *golostru* «agrifoglio», perchè zona eminentemente paludosa, al livello del mare e sulla costa marina, ove l'*ilex aquifolium*, che cresce nelle zone montane da 1000 ai 1300 metri circa».

aitzin-euskararen bokalen arteko *-l-* batetik datorrela ordurako gauza segurutzat har- tzen baita.³ Handik gutxira argitaratutako beste lan batean⁴ Bertoldi hitz horien konparaketara itzultzen da, Sardinian oinarri lexiko beretik eratorritako bigarren toponimo bat aipatzen du (*Golostia*) eta *colostri*, *golosti* formen kokagune geografikoa zehazten du, oraingoan euskarazko eta sardinierazko hitzen arteko lotura modu sendago batean baieztatuz: «Il nome basco trova invece il suo perfetto equivalente nel cuore della Sardegna in *colostri*, *golosti*, *olosti* 'aquifoglio' (topon. *Colostrais*, *Golostia*) dei dialetti della Barbagia e del Nuorese, a cui le zone dialettali del sud e del nord contrappongono i sinonimi *arangu burdu* o *caracutu*» (V. Bertoldi, «Contatti e conflitti...», 154. orr.).

Sustratoaren teoria bermatzeko, hau da, aitzinako Iberian eta Sardinian mota bereko hizkuntzak hitz egiten zirela egun egiten direnak heldu baino lehen, Bertoldik beste datu batzuk gogoratzen ditu: toponimian *Leza*, *Leitza*, *Lezama*, *Lezaun* bezalako formek badute Sardinian zerekin erkatu (*Λῆσα*, *Lesèi*, *Lesanis*).⁵ Bestalde, Mediterraneo-ko hizkuntza galduek eusk. *gorosti* edo sard. *colostri* hitzen oroitzapenez gain, beraien arteko berdintasun fonologiko zenbaiten aztarna ere utzi zuten gaur egun hitz egiten diren hizkuntzetan, hala nola, *f* fonema ez aurkitzea, *r-* aurreko protesi bokalikoa izatea (kontinentearen kasuan, gaskoierara hedatzen diren tasunak),⁶ edo hitz hasierako leherkariaren ahostasun/ahoskabetasun aldakorra (gure adibidean, eusk. *gorosti/korosti*, sard. *golostri/colostri*). Halere, hipotesiaren aldeko frogatzat hitzen arteko berdintasun semantiko osoa (antzekotasun materialarekin bat) soilik onartzen du Bertoldik.⁷ Baldintza horiek beste zenbait formaren artean ematen dira, haren ustez: eusk. *zakur*, *txakur*, sard. *ḡágaru* (eta kors. *ḡákaru*) 'cane mastino, cane da pastori', eusk. *aurri* 'planta

(3) Esan dezagun, bide batez, *l > r* aldaketa eremu zabalago batera hedatzen dela, Bertoldiren adibideek adierazten dutenez: «Instructif, à cet égard, est aussi l'exemple de CLUNIA *Celtiberiae finis* (Pline, III, 27) > CULUNIA (CIL., II, 5238) > j. Coruña, comportant une évolution basque: KL- > KUL- et -l- > -r-» (cfr. V. Bertoldi, «Problèmes de substrat. Essai de méthodologie dans le domaine de la toponymie et du vocabulaire», *BSL* 32 (1931), 137. orr.). Euskal hitzek bokalen arteko *-r-* bar erakusten dute kasu guztietan: *-l-*dun forma bakarra (*Golostrandi* toponimoa, sardinierazko hitzetatik hurbilen dagoena fonetikaren ikuspuntutik) zalantzazkoa da jaso zuen ikerlariarentzat ere (cfr. L. de Eleizalde, «Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas», *RIEV* XX (1929), 35. orr.: «Golostrandi (?), monte de Letona (Zigoitia, Alaba)»).

(4) V. Bertoldi, «Contatti e conflitti di lingue nell'antico Mediterraneo», in *Festschrift Karl Jaberg*, Halle, Max Niemeyer, 1937, 136-169.

(5) G. Serra-ren lanean (op. cit., 187-88. orr., datuak, halere, Wagner-en lanetatik bildutakoak dira) toponimian, herri-izenetan gehienbat, somatzen diren beste kointzidentzia batzuk aurki daitezke: Sardinian *Goni*, *Goy maiore*, *Goy de Sile* (=eusk. *goi*, aitzin-eusk. *goni, cfr. *Goimendi*), *Uri*, *Uras* (=eusk. *ur*); zerrenda honi *Aritzo* herri-izena erantsi dakioke, nahiz eta Sardinian herri hori gaztainondo ingururata egon, eta ez haritzez. C. Tagliavini-k (*Orígenes de las lenguas neolatinas*, México, Fondo de cultura económica, 1973, 187. orr.), aldameneko irlaren (Corcega) eta Iberiaren arteko beste antzekotasun toponimiko bat gogoratzen du: *Basalla* eta *Basauri*.

(6) Berezitasun fonetiko horiek izan dezaketean garrantzia ezeztatu gabe, esan behar da, halere, hizkuntza ezberdinetan eta elkarren arteko loturarik ez dutenetan ere antzematen direla (esaterako, aitzin-eslavierak ere ez zuen *f* fonemarik eta armenieran hitz hasierako *r-* aurreko protesi bokalikoa nahitaezkoa da).

(7) «Ma solo la perfetta congruenza di significato in due gruppi distinti d'appellativi, isolati nell'interno della Sardegna e nelle vallate basche dei Pirenei, può considerarsi atta a conferire all'indizio il valore di prova» («Contatti e conflitti...», 153. orr.).

de raíz larga y hoja ancha' (Azkue) eta sard. *aúrri* 'cárpino nero'⁸ (cfr. baita: log. *sakkayu* 'agnello di un anno', eusk. *sekaíl, segail* 'urtebeteko ahuntza', cat. *sagall*; barb.-nuor. *ospile* 'piccolo chiuso per i vitelli di latte, ombroso e fresco', eusk. *ospel, ozpel* 'paraje sombrío, umbría'⁹ (vid. Serra, op. cit., 187. orr.); sard. *bèga* 'valle acquitrinosa' zalan-tzarik gabe lotzen ahal zaie Iberian aurki daitezkeen esp. *vega*, port. *veiga* bezalako formei (eusk. *ibar, ibai*), cfr. L. Michelena, *Word* 15-3, 525. orr. Ez dago esan beharrik hitz talde honen formarik preziatuena eusk. *gorosti* - sard. *colostri* dela.

2. Hipotesi sustratista nagusi honekin lotuta, bestelako proposamen batzuk egin izan dira *gorosti* eta sardinieraren *golostru, colostru* eta antzeko hitz-formak elkartzeko. J. B. Hofmann etimologoak eta J. Hubschmidek grekeraren *κῆλαστρος* eta *κῆλαστρα* 'gorosti' hitzak euskarazko formarekin erlazionatu nahi izan zituzten;¹⁰ haiekin batera italiareren forma dialektal bat ere (Trentoko *goróss* 'veratrum album') aipatu izan da. Hitz-forma

(8) Cfr., dena den, L. Michelena, «*Dizionario etimologico sardo* (M. L. Wagneren iruzkina)», *Word* 15-3 (1959), 524. orr., azpimarratzen dituen zailtasun semantikoak: «Dans certaines cas... les mots sont mal attestées ou à valeur imprécise (cfr. sard. *aúrri* : basq. *aurri*...)». Bertoldiren bigarren lanean aipatzen direnei beste hauek ere erants dakizkieke: eusk. *astigar/gastigar*, sard. *costigue* (vid. V. Bertoldi, «Problèmes de substrat...», 131. orr.: «Le vocabulaire sarde possède le mot, non signalé jusqu'ici, *costigue* 'érable' du Nuoro et du Logudoro»; Mitxelenak, halere, ik. loc. cit., 525. orr., euskal hitz-forman soma daitekeen konplexotasun morfologikoak (*ast-igar* < *east-ibar) ezartzen dituen otopoak gogorazten ditu), eusk. (*g*)*illar, (g)ilharre* 'brezo', sard. *giddóstru* 'Scopa arborea'; eusk. *arba, arbasta*, sard. *karva* 'rama', ast. *garbu* 'leña menuda' (Hubschmidek bildutako adibideak, vid. L. Michelena, «*Sardische Studien. Das mediterrane Substrat des Sardischen, seine Beziehungen zum Berberischen sowie zum Eurafrikanischen und Hispano-Kaukasischen Substrat der Romanischen Sprachen* (J. Hubschmiden iruzkina)», BAP 9 (1953), 479-483. Ik. baita B. Terracini, «Gli studi linguistici sulla Sardegna preromana», in *Pagine e appunti di linguistica storica*, Firenze, Felice Le Monnier, 1957, 122. orr. Haren iritzi, talde lexiko horretan antzematen diren antzekotasunek «permettono di parlare di una pastorizia preromana».

(9) Azken adibide honen gainean, antzekotasun fonetiko zein semantikoa harrigarria bada ere, L. Michelena (*Fonética histórica vasca*, San Sebastián, 2. argitalpena, 1977, 272. orr.) biltzen dituen aldaerak aipatu behar dira (guip. *mospel*, a. nav. *nospel*), alde batetik. Bestalde, *ospel, ozpel* formek konposaketaren bidez eraturako hitzen itxura daukate (-*bel* delarik bigarren elementua, erk. *goibel, harbel, borbel, ubel*, etab., cfr. J. A. Lakarra, «Hizkuntzalaritza konparatua eta aitzineuskararen erroa», *Uztaro* 25 (1998), 95. orr.).

(10) Cfr. J. B. Hofmann, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München, R. Oldenbourg Verlag, 1971 [1949], 142. orr., s.v. *κῆλαστρος*. Grekeraren eta euskararen antzeko formak hizkuntza «egeo» baten maillequak direla dio («entl. aus einer ägäischen Sprache»). H. Frisk-ek, *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter, 1973, 838. orr., hitz beraren jatorria ezezaguna dela esaten du («Herkunft unbekannt»), baina Hofmann gogoratuz, haren erkaketa aipatzen du («Hofmann erinnert an bask. *gorostri*»). Azkenik, P. Chantraine, bere hitzegian, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, 1968, 524. orr. Hofmann-en konparaketa baztertzearen alde agertzen da eta sardinieraren forma hurbilagoa aipatzen du, Hubschmiden izena gogoratzeaz bat, lehenbiziko aldiz hitz-tegi hauetan («Hofmann, cité chez Frisk, évoque basque *gorostri* et songe à une origine égéenne; il existe des formes plus proches comme sard. *colostri, golostru, golostru* 'houx'»). Chantraine, gainera, etimologiaren arazoa argitzeko beste hiru aukera ematen ditu, *κῆλαστρος* hitza grekerazko beste erro bereko formekin lotzen dituelarik (ik. baita H. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Heidelberg-Paris, 1938, s.v. *κῆλαστρος* ere; honentzat, *κῆλῖς* 'tache', eta *κῆλῖς, -ίδος* 'tâchetée' formekin bat egingo luke ikertutako hitzak eta, ondorioz, erro i.e. **kauel-*, **kul-* izango litzateke, cfr. isl. zah. *haull*, irl. *cul*, esl. zah. *kyla* 'hernia', ik. s.v. *κῆλη*). Horrela *κῆλαστρος* forman -*τρος* (-*τρον*) atzizki instrumentala-edo isolatu beharko litzateke (P. Chantraine, cfr. atzizkiari buruz, besteak beste, E. Schwyzer, *Griechische Grammatik*, München, C.H. Beck Verlag, 5. Auflage, 1977, 532. orr., eta B. Olsen, *The Proto-Indo-European Suffix *-tlo- and Its Variants*, Copenhagen, Munksgaard, 1988).

horietan (batez ere grekerazkoetan) oinarriturik, Carnoy-k erro indoeuropar berezi baten berreraiketari ekin zion (hau guztia *apud* M. Agud eta A. Tovar, «Materiales para un diccionario etimológico de la lengua vasca, XV», *ASJU* XXVI-3 (1992), 825-826. orr.).

Eremu indoeuroparretik atera gabe, ingelesean eta anglosaxoieran ere aurkitu da euskararen formarekin agian loturaren bat izan zezakeen hitzik (horrela aurkeztu zuen behintzat Lewy-k¹¹ ingl. *gorse* 'tojo' edo, forma zaharragoan, *gorst* 'erica, rubus' aipatuaz). Lewyren ildotik segitu zuen V. Pisani-k, ingelesezko forma berretsi eta gainera alemanaren beste hitz baten —haien ahaide omen zenaren— existentzia baieztatu baitzuen (Agud eta Tovarren ustetan, hizkuntzalari italiarra *Gerste* 'garagarra' bezalako hitz batean ari zen pentsatzen hori idatzi zuenean, beraz, esanahiaren ezberdintasuna aintzakotzat hartuz, azken adibide hau zuzenean baztertu behar da). Hizkuntza zeltikoetan ere, nola ez bada, antzekotasunen bat erakus zezaketen formen bila abiatu ziren ikerlariak: miaketa horien fruitu nagusia badirudi zelt. *col-enno* (*kolinnō*) forma dela (cfr. bret. *keleñn* 'gorosti'), izan ere batek baino gehiagok, modu autonomoan seguraski, lotu izan baitu hitz hori eusk. *gorosti* eta sard. *colostri*, *golostri* hitzekin.

Orain arte berrikusitako konparaketa horietan, mendebaldeko hizkuntza indoeuroparrak izan dira erketaren bigarren muturra. Horrezaz gain, azalean bederen antzekotasun nabaria, baina ez kasu guztietan, erakusten duten hitzak erabili izan dira eusk. *gorosti* formara hurbiltzeko (ezeztatu ezin diren gauza horietariko bat bada ere, agian sineskorregiak izan beharko genuke, dena den, antzekotasun horiek hitzen jatorri amankomunaren froga ziurtzat besterik gabe onartzeko). Eremu indoeuroparrean batik bat bilatu izanak ez du esan nahi, bestalde, euskara eta sardinieraren hitzen jatorria nahitanahiez hizkuntza indoeuroparretan aurkitu behar zela; alderantziz, bilaketa horien emaitza (eta asmoa) hizkuntza indoeuroparretan oraindik zehazki identifikatu gabeko hitzak euroafrikarra deitua izan zenaren edota Mediterraneoko galdutako hizkuntzen aztarna bezala aurkeztea izan zitekeen (Hubschmid eta beste ikerlarien kasuan soma daitekeenez). Baina arazoa da bi mutur horien konparaketaren ondoren, ez bata ez besteak ez zuela argitasun nahikorik ematen hitz ezberdinen jatorria azaltzeko: bestela esanda, konparaketak ez zeraman inora.

3. Beste ikerketa bide bat, euskararen kasuan gehienbat jorratu izan dena, barne-analisira, barne-konparaketara eta ahal zen neurrian barne-berreraiketara zeramana zen. K. Bouda-k, sardinieraren lotura baztertuz,¹² *garratz*, *garratz* 'latz' bezalako formekin erkatzea nahiago izan zuen zuen eusk. *gorosti*, honen jatorri etimologikoaren kontua gehiago ilunduz (arazoak gehitu baitzituen bai fonologia bai semantikari dagokienean). Lehenago H. de Charencey-k egin zuen proposamenak,¹³ bestaldetik,

(11) E. Lewy, «Zur Heimatfrage», *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 19 (1966), 23. orr. Hitz horiei buruz cfr. baita E. P. Hamp, «The Pre-Indo-European languages of Northern (Central) Europe», in T. L. Markey y J. A. C. Greppin (arg.), *When worlds collide. Indo-Europeans and Pre-Indo-Europeans*, Ann Arbor, Karoma Publishers, 300. orr.

(12) Cfr. L. Michelena, op. cit., 480. orr.: «De los paralelos sardos reunidos en este libro (hau da, Hubschmidenean) algunos parecen seguros: así sardo *golóstru*, *golóst(r)i*, *colóstri* 'acebo', vasc. *gorosti*, *korostz*, id., a pesar de que Bouda expresó algunos reparos que no me parecen fundados».

(13) H. de Charencey, «Neuf Étymologies Basques», *RIEV* II (1909), 660-666, eta «Quelques Étymologies Basques», *RIEV* VII (1913), 138-142.

ez dirudi urrunegi eraman zezakeenik eta batez ere analisi morfolo­giko serio baten itxura behintzat zuenik: *gorosti*, harentzat, *gora* ‘sursum’ eta *osto* ‘folium’ hitzen bidez egindako konposaketa zen, gorostiaren hostoak gora begira zeudela iruditzen zitzaio­lako agian (“feuille qui se dresse en haut”). Era horretan argitutako adibideak gainera beste hitzetan ematen omen den bokal-aldaketaren berri emateko balio izan zion: *o* > *i* hitz bukaeran, hain zuzen, *gorosti* < *gora-osto* forman bezala, adibide gisa, *uro-s doku­mentatzen ez den galiar hitzetik euskal *bori* ‘amarillo’ formara daraman bidearen zati bat azaltzeko erabili zuen Charenceyk¹⁴ (prozesuaren azalpen osoa emateko aldaketa berri bat (*o* > *u*) aldarrikatu eta hasperenaren protesi bat asmatu besterik ez zuen).

Mota honetako analisiak dira halaber Mendizabalena (*gorosti* < *oro* ‘helecho’ hitze­tik eratorria balitz bezala, vid. Agud eta Tovar, loc. cit; esan dezagun, bidenabar, *gorosti* ez dela behin ere hasierako herskaririk gabe erregistratu)¹⁵ eta Löpelmann-ek bere hiztegi etimologikoan (*Ety­mologisches Wörterbuch der baskischen Sprache*, Berlin, Walter de Gruyter, 1968) proposatzen duena. Itxura denez, azken ikerlari horrena da fantasiarik sutsuena erakusten duen etimologia: *gorostia* < *garats*(=*gorots*)-*osto-ia* (<-*ika*). Jatorrizko esanahia, elkarketa horren ondorioz, honako hau izango litzateke: «mit Blättern in der Art der Stechwinde (con hojas a la manera de la zarzaparrilla)». Löpelmannentzat gainera, sardinieraren hitza zuzenenan euskaratik hartutakoa da. Barne-analisiak, beraz, orain arte aurkeztutako saioetan behintzat, ez du konparake­tak baino emaitza hoberik eman. *Gorosti* hitzaren jatorria ez dago lehen baino argia­go, eta haren eta sardinieraren formaren arteko harremana are gutxiago.

Honelako egoera hauek omen dira egokienak sustratozko azalpen bat onartzeko, hau da, bestelako azalpenik eman ezin denean, azken errekurtsu (*last resort*) gisa. Baina bestalde badakigu, jakin, erabilera horiek ahulezia maila arriskutsu samarra agertzen dutela, eliminazioz lortutako azalpena ez baita benetako azalpena, baizik eta haren ordezkoa.¹⁶ Halere esan behar da hipotesi sustratistaren alde bestelako datu zehatz batzuk erabil daitezkeela, hala nola toponimian aurkitzen diren kointziden-

(14) «Neuf Étymologies Basques», 663. orr.: «Le o final de Uro-s (gorago «un ancien Gaulois hypothétique Uro-s» aurkeztu du) sera devenu i en Basque».

(15) Ik. K. Mitxelena, *Orotariko Euskal Hiztegia/Diccionario General Vasco*, VIII. t., Bilbo, 1995, s.v. *gorosti*, ematen diren aldakiak: *gorozti*, *korosti*, *korostu*, *kborostu*, *goroxti*, *gorostia*, *gorhostu*, *korostin*, *goosti*, *kostei*, *koostui*, *koostei*, *koosti*, *korostoi*, *korostui*.

(16) Sustrato-filiak eta fobiak baztertzan saiatuz E. P. Hampék zentzuzko irtenbide baten bila ematen dituen erizpideak (eta hauekin lotutako burutazioak) hemen ere ez lirateke balio­gabe­koak: «As we know, some people immediately shy away from substrata and condemn everything that mentions the name as something to be automatically rejected; one presumably rejects the notion on grounds of not using loose arguments anchored only in thin air. On the other hand, one also disassociates oneself from the supposed other group that invokes substrata for every set of facts or for even a single fact which cannot be substantiated anywhere else. I take substrata in an entirely different sense: briefly put, evidence of substrata, by definition, will be traces of material that fail to find a correlation in any large body of full language documentation. When we possess such documentation we just call it by name: we say, for example, that something in English or in French has been borrowed from e.g., German or learned Latin or even British Celtic or Gaulish because we have a body of known linguistic material called German or Latin or Gaulish. But when we possess no body of data such as that, yet find traits which cannot by a set of orderly reasoning be assigned within a stemma such as we have just discussed, which thus cannot be fitted into a genetic dialectology, but which yield subgroups in effect cross-cutting established branchings, then we are talking about material which is suscep­tible of being assigned to substrata» (vid. E. P. Hamp., op. cit., 292-293. orr.).

tziak eta beste zenbait hitzen arteko hurbiltasun fonetiko zein semantikoa (oharretan aipaturiko sard. *giddostru* 'Scopa arborea' eta eusk. (g)illar, (g)ilbarre 'brezo', sard. *karva*, eusk. *arba*, *arbasta*, cfr., gainera, ast. *garbu* 'leña menuda', cfr. L. Michelena, loc. cit. 481-2. orr.); luzera, hau da, gorputz fonetiko dexente duten hitzak direla kontuan hartu behar da gainera.¹⁷ Bi sistemen fonetika (edo honen alderdiren bat edo beste behintzat) bateratzen duten ezaugarri batzuk eransten badizkiegu antzekotasun horiei, sustratoaren teoria ez litzateke negatiboa bakarrik izango (hau da, azken azalpen bide gisa); bere alde arrazoi positiboak ere izango lituzke, argumentazioa era esanguratsu batean sendotuz eta sustratoaren zoru irristakorretik igarotzeko euskarriren bat behintzat emanaz.

Orotariko Euskal Hiztegia-n *gorosti* hitzari dagokion sarreran ohar etimologiko xehe bat aurki daiteke: «cuenta con claros paralelos sardos: *golóstru*, *golóst(r)z*, *colóstri*», baina horretantxe amaitzen dira azalpenak: sustrato hitza ez da aipatzen, baina ia segurutzat eman genezake paralelismoaren iturburua harekiko harreman estuan ulertu behar dela. Eredu erromantzearen barneko mailegutzaeren posibilitateak, aipatua izan bada ere (H. Gavel),¹⁸ ez du inongo arrakastarik izan (arazoa da, jakina, mailegu horren jatorria non bilatu behar den).

4. Lehenxego aurreratu bezala, V. Machek txekiarrak hitz errusiar bat (aldi berean, ukrainiarra eta bielorrusiarra ere badena) sartu zuen konparaketan, *xvorost*, hain zuzen ere. Sardiniera eta euskarazko hitzekiko lotura benetakoa balitz, askotxo hedatu beharko litzateke Mediterraneo sustratoaren eragina, edo, kasurik deserosoenean, beste esplikazio baten bila abiatzeko beharra sentituko genuke. Ez baitirudi erraza azaltzeak, beste inongo datu edo laguntzarik gabe, jatorri bereko hitz bera bata bestearengandik hain urrun dauden toki eta hizkuntzetan aurkitzea.

Baina hautatutako hitz errusiarrak, hasteko, badu arazorik: esanahia ez da 'gorosti', baizik eta 'abar siku'; are gehiago, beste hizkuntza eslaviarretara jotzen bada, hitz errusiarrarekin zuzenean lotutako formen esanahia hizkuntzen arabera aldatzen dela ikus daiteke: bulgariaraz *xrast-ăt* 'zuhaiska', txekieraz bezala *chrast*, serbokroazieraz eta eslovenieraz *xrast* eta *brast* 'haritza'.¹⁹ Ezin da esan eremu semantiko berean koka-

(17) Hizkuntzen zein hitzen ahaidetasunaren aldeko frogeran, ezaguna denez, elkartzen diren hitzen luzera funtsezko irizpidetariko bat da (cfr., adibidez, L. Campbell, «Review of Greenberg's *Language in the Americas*», *Lg* 64-3 (1988), 591-615). Halere, luzera ez da berez nahikoa hitz-formen ahaidetasuna garantizatzen (garantia horrek bestelako baliabide eta irizpide batzuk eskatzen ditu); cfr. L. Michelena, «De etimología vasca» lanean (orain *Sobre historia de la lengua vasca*, I, Donostia, ASJU-ren Gehigarriak 10. zbk., 443. orr.) emandako adibide esanguratsua: eusk. *i-korzirin* 'callo (de la mano)', georg. *kordzi*, idem. Halaberharra horraino ere hel daiteke.

(18) H. Gavel, *Éléments de Phonétique Basque* (=RIEV XII), Paris, Champion, 1920, 376. orr.: «Du moins *gorosti* ne paraît être un emprunt au roman, bien qu'il semble apparenté à diverses formes de franç. mérid. d'origine probablement préromane; cfr. Schuchardt, *Museum* 1903, 401».

(19) Ezberdintasun semantiko hauek direla eta, V. Machek, bigarren hurbilketa batean, euskarazko eta sardinierazko hitzekin 'haritza' esanahia bakarrik zuten *brast* familiako formak lotzearen alde agertu zen (vid. M. Vasmer, *Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka* (O.N. Trubačov-ek prestatutako itzulpen eta edizioa), Mosku, Progress, 1986-87, IV. t., 231. orr.; Machek-en jarrera aldaketa horren berri Trubačov-ek ematen du).

tzen ez direnik hitz guzti horiek (euskarazkoa eta sardinierazkoa barne), baina, hala eta guztiz ere, hori ez da nahikoa izaten ez hizkuntza konparaketetan ez eta hitz konparaketetan ere (metodo klasikotik ateratzen ez bagara behintzat). Halere, semantizak kanpo, hitz eslaviarren arteko loturaz ez dago zalantzarik: denak dira elkarren ahaide. Baina batez ere hitz eslaviarraren etimologia ikertzen denean nabarmentzen dira ezberdintasunak orain arte aztertu den bikote lexikoarekiko. M. Vasmer-en nahiz P. Ja. Černyx-en arabera,²⁰ *xvorost* hitzak (bokal bikoitza *o-o* CVRC testuinguruan ekialdeko hizkuntza eslaviarretan soilik ematen den pleofonia da) aitzin-eslavieraren *xvorstŭ bezalako arketipo batera garamatza, eta forma hau i.e. **kuers-/kuors-/kurs-* 'baso, zuhaitz' errotik²¹ sortua genuke (azken *-t* leherkaria *t-o-s* atzizkiaren eboluzioaren ondorioa izango litzateke). Hona hemen aitzin-erro beraren emaitzak beste hizkuntza i.e.-etan: anglosaxoieraz *byrst* 'zuhaiska', goi aleman zaharrea *borst*, *hurst* 'baso', aleman berria *Horst* 'hegazti basatien habia', hizkuntza germanikoetan legezko den lehenbiziko *Lautverschiebung* aldaketaren aztarnaz hitz-hasierako kontsonantean (azken *-t* leherkariaren aurreko txistukariak aldaketa hori galarazten du, ezaguna denez), hizkuntza zeltikoetan, gal. *prenne* 'arborem grandem', cymr. *corn*, bret. *prenn* 'zuhaitz', grekeraz *πῦθος* 'Steineche, roble (albar)'. Hizkuntza zeltikoen (batez ere britonikoen) eta grekeraren garapenek erroaren lehenbiziko kontsonantea i.e. *k^u zela adierazten dute. Germanikoan, berriz, *k- soil batetik abiatu beharra dago.

Azken zailtasuna gainditzeko (zergatik i.e. **k(u)*- hasierako fonemak eslavieraz *x*-ematen duen, beste gainontzeko kasuetan *k*- (edo, kontsonante atzetik doan bokala aurrekoa bazen, afrikatu bat) dugunean (i.e. *k^u > gr. *κύκλος*, esl. zah. *kolo* 'gurpila', lat. *quis*, av. *ko*, lit. *kas*, esl. zah. *kŭto* 'nor'; i.e. *k- > sanskr. *kravīś-* 'okela', esl. zah. *krŭvŭ*, lit. *kraūjas* 'odola'),²² etimologoen beste erro baten eragina suposatzen dute (*xrustŭ 'karraska'), agian jatorri onomatopeikoduna.

Hitz eslaviarraren etimologiak, zailtasunak zailtasun eta esanahia alde batera utzita, euskarazko eta sardinierazko hitzekin eginiko konparaketa baztertzeraz behartzen du. Finkatutzat eman daiteke, beste bi kasu horietan ez bezala (batez ere sardinierari dagokionez), errusierazko *xvorost* hitzak konplexotasun morfologiko nabari eta argia duela (< i.e. *kurs-tos). Análisi honek euskarari eman ziezaiokeen argibidea zentzurik gabea ez bada ere (*gorosti* < *golots + *ti* (< *di)²³; halere, atzizkiaren desemantizazio prozesuren bat berreraiki beharko litzateke), ez dugu horren aldeko datu ugaririk. Bada, dena den, formaren historiaurrea argitzeko gai izan daitekeen daturen bat edo beste: cfr. *Gorospe* < *goros-pe < *golots-bebe 'bajo el acebo'²⁴ (*Arizpe* hitzen antzematen den egituraz), **goros-* oinarri bera erakusten duten *Gorospizcar* edo

(20) M. Vasmer, op. cit.; P. Ja. Černyx, *Istoriko-ètimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka*, Mosku, Russkij jazyk, 1994.

(21) Cfr. J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern, Francke, 1959, 633. orr.

(22) Hitz eslaviarrak aurkeztu ondoren, J. Pokorny, *ibidem*, arazoa gogoratzen du. Forma horiek «mit unerklärtem Anlaut» iruditzen zaizkio.

(23) Zatiketa hau, iradokizun gisa, R. L. Traskek ere proposatzen du bere *The History of Basque*, London, Routledge, 1997 lanean (262. orr.).

(24) Beste interpretazio bat ere, agian desegokiagoa dena, jaso du hitzak. Manuel de Lecuonaren ustetan (*apud* L. Michelena, *Apellidos vascos*, Donostia, Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, 1953, §518), *Gorospe*-ren jatorria *goroz-* < *gurutz-* oinarrian bilatu behar da.

Gorosondo bezalako abizenak²⁵ edo toponimian lehenbiziko elementu horrek utzi omen dituen aztarnak.²⁶ Egoerak ez du sinpleago ematen sardinieran (halere *colostri* forma nolabait zatitzeko saiorik ez da izan, guk dakigula).

Euskarazko hitzak (*gorosti* forman) ez ditu hizkuntzaren arau fonologikoak inondik ere bortxatzen, baina onartu behar da hitz luzea dela, agian luzeegia, bere zahartasuna kontuan hartzen bada (batik bat Mediterraneoko sustratoaren aztarna baldin bada), aitzin-euskararen jatorrizko hitz-forma izateko. Gaur egungo ikuspegitik eta, are zehatzago, Mitxelena euskararen erro kanonikoari buruz zuen iritzi eta teoriatik abiatuz, hiru silabatako oinarririk ezin da onartu aitzin-euskararen egitura morfologikorako, behintzat berreraiki daitekeen garairik zaharreneko.²⁷ *Gorosti* hitza konposaketaren

(25) Cfr. I. López Mendizabal, *Etimologías de apellidos vascos*, Buenos Aires, 1958, 493-494. orr. Bertan *Gorospe* hitzarentzako erabiltzen duen azalpena ez da egokiena: *goros-pe* 'acebal', *pe* = 'sufijo abundancial'. Hiztegian ageri den *Gorondo* 'acebal' forma *Gorosondo*, id., bezalako beste batzuen parekoa izango litzateke, egilearen arabera (oinarri laburrago bat onartzen duen ala haplologia baten bidez eratuta uste duen ez da, halere, argi geratzen).

(26) M. Belaskok *goros* 'acebo' bezala identifikatzen duen oinarri lexiko baten bidez eratutako bi toponimo ematen ditu bere lanean (M. Belasko, *Diccionario etimológico de los nombres de los pueblos, villas y ciudades de Navarra. Apellidos navarros*, Iruña, Pamiela, 1996, 215. orr.): *Gorostapalo* (Baztanen) «compuesto de vasco *goros* 'acebo' y probablemente *apal* 'humilde' seguido del sufijo *-o*: 'acebos bajos'» (atzizki bera ote *Gorostio* XVI. mendeko abizen bizkaitarrean aurki daitekeena?, cfr. V. Bertoldi, «Contatti e conflitti...», 154. orr. eta L. de Eleizalde, «Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas», *RIEV XX* (1929), 220. orr.) eta *Gorosurreta* (Etxalarren) «posiblemente derivado de vasco *goros* 'acebo'... Quizá se pueda ver en él la voz vasca *ur* 'avellana', pero aquí en sentido de fruto». Lehenbiziko hitzean ez da erraza konposaketaren abiapuntua zein den erabakitzea (*goros-* ala *gorost-*), biek baitirudite posible (zailtasun bera aurkitzen dugu *Gorostegi* edo *Gorostarzu* formatan). Bestalde, harekin zuzenean loruta dagoen *Gorostipalo* toponimoari dagokionez («En Vera de Bidasoa se encuentra el paraje llamado *Gorostipalo*»), berrinterpretazio morfologiko batean pentsa daiteke (hiztunentzako etimologia ilundu denean). Bazter dezakegu, arrisku handirik gabe, toponimo horren jatorri euskal-erromantze hibridoa (bada, oraindik ere, beste etimologizatze aukera bat, baina horretarako **pal-* 'malda' oinarri pre-indoeuroparrera jo beharko genuke eta ez dirudi irtenbiderik egokiena). *Gorosurreta* toponimoan, aldiz, lehenengo elementuaren formari buruz ez dago dudarik (oinarri beraren aurrean bagaude behintzat). Bidenabar, esan dezagun Araban *Los Huetos* herrien ondoan dokumentatua izan den *Goroste* formak (cfr. L. de Eleizalde, loc. cit.) azalpen bidea eman diezaiokeela bertan *los Goros* bezala ezagutzen diren kobazuloen izenari.

Gauzak horrela, *goros-* (< **golots*) oinarriaren existentzia frogatzeari posible baderitzogu, goraxeago aipatu Trentoko hitzean (*goróts*) izango luke euskal formak kiderik hurbilena, eta agian ez sardinierazkoan. Beta emango luke, gainera, goian aurkeztu den zatiketa saioa defendatzeko. Ikuspegi honetatik *Gorostidi* eta antzeko formak hiperkarakterizazio baten ondorio bezala ulertu beharko lirake (I. López Mendizabalen hitzegian, vid. *supra*, op. cit., *Gorosti* abizena 'acebal' esanahiarekin ere jasotzen da). Bide batez, esan behar da **golots* edo **kolots* (> *goros-*, *koros-*) bezalako berreraiketak fonetikoki asko hurbilduko lukeela euskal jatorrizko forma i.e.-erako ikusi dugun arketipora (**kurs-/kuors-* 'zuhaitza'). Grekerak eta hizkuntza zeltikoek erakusten duten fonema-antolakeran oinarrituz (*krV-*), gainera, euskarazko oinarriaren berreraiketara harantzago eramaterik bada (elukubrazio maila indartzeaz bat, jakina) eta aurre-eusk. **gros-* (**kros-*) bezalako sustratoko erro bat suposatzen badugu, orduan *muta cum liquida* taldeak euskaran ohikoa den eboluzioa jasoko luke, bokal nagusiaren kopia izango litzatekeen elementu svarabhaktiko baten garapenaren bidez (ik. prozesu bera *garau* < lat. *granu(m)*, *gurutze* < lat. *cruce(m)* edo *liburu* < lat. *libru(m)* hitzetan). Kasu honetan gaurko bokalen arteko dardarkaria ez litzateke aitzin *-l-* baten garapena izango.

(27) *Andere* bezalako formak, Akitaniako epigrafian, besteak beste, aurkitzen direnak, konposaketaren bidez interpretatuak izan dira (kasu honetan *and-er(h)e*), cfr. J. Gorrochategui, «Vasco-celtica», *ASJU XXI-3* (1987), 956 orr.; «The Basque Language and Its Neighbors in Antiquity», in J. I. Hualde, J. A. Lakarra eta R. L. Trask (arg.), *Towards a History of the Basque Language*, Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, 1995, 42. orr., eta «Euskararen historiaurreaz zenbait gogoeta», UPV/EHU-ko 1998/1999 ikasturteari hasiera emateko hitzaldia, Vitoria-Gasteiz, 1998.

ondorio balitz (*golots-ti, eman dezagun), artean ere bi silaba izango genituzke hitzaren oinarri lexikoan. Nahiz eta honelako erroak arrotzeziak ez izan euskal hitz zaharrene-tarikoen artean (cfr. R. L. Trask, *The History of Basque*, London, Routledge, 1997, 171-172. orr.), azken bolada honetan J. A. Lakarrak garatu duen hipotesiaren barne²⁸ erro monosilabikoa izango litzateke aitzin-euskararen egiturari hobekien egokitzen zaion berezitasun morfologikoa. Ikuspuntu berri honetatik, beraz, *gorosti* hitza, zatitua ala ez, sistematik erabat kanpo —edota oso egoera marginalean— geratuko litzateke (hemen ere E. P. Hampen sustratoari buruzko hitzak gogora daitezke: «evidence of substrata, by definition, will be traces of material that fail to find a correlation in any large body of full language documentation»).

Hau guztia kontuan izanik, eta bai euskaraz bai sardinieraz antzematen diren ezau-garri batzuen arteko erlazio berezi baten alde dauden datuak ikusiaz, badirudi sustra-toan oinarritutako azalpenak oraindik ere beste edozerk baino indar gehiago duela (nahiz eta azken lerroetan eta batez ere 26. oharrean ikusi ahal izan den bezala, biko-te lexiko horren antzekotasuna pentsa zitekeen baino korapilatsuago suertatu). Hortik kanpo edota horren inguruan egin diren proposamen etimologikoak eta konparaketak askozaz ere ahulagoak dira. Haien artean, eta bestelako informazioerik ez dugun bitar-tean, baztertzeoa da, eta ez dut uste bakarra denik, eusk. *gorosti* eta sard. *golostr*, *colostri* bezalako hitzak errusierazko *xvorost* formarekin bateratu nahi izan duena.

(28) Vid. J. A. Lakarra, «Reconstructing the Pre-Proto-Basque root», in J. I. Hualde, J. A. Lakarra eta R. L. Trask (arg.), *Towards a History of the Basque Language*, Amsterdam-Philadelphia, John Benja-mins, 1995, 189-206, eta «Hizkuntzalaritza konparatua eta aitzineuskararen erroa», *Uztaro* 25 (1998), 47-110.